

Η πόλη από κοινού. Μια πιλοτική προσέγγιση της SARCHA¹ για την περιοχή Γεράνι στο κέντρο της Αθήνας

Μαρία Θεοδώρου

Η σημερινή κατιούσα κατάσταση της οικονομίας και οι πολλαπλές συνέπειες της στις ζωές των ανθρώπων δημιουργούν το κατάλληλο πλαίσιο για την αναθεώρηση δεδομένων και στερεότυπων αντιλήψεων που αφορούν τόσο το αντικείμενο των αρχιτεκτονικών/πολεοδομικών μελετών/ερευνών όσο και τη διατύπωση προτάσεων για την πόλη. Σε αυτό το πλαίσιο, το πρόγραμμα της SARCHA, *CCR-ΠΚΠ: CityCommonResource-Πόλη Κοινός Πόρος 2010-2011*, διερευνά τη δυνατότητα μιας διαφορετικής προσέγγισης της πόλης ως δεξαμενής ανθρώπινων, φυσικών και υλικών πόρων που μπορεί να διαχειρίζονται «από κοινού». Η ανοικτή ομάδα εργασίας της SARCHA ολοκλήρωσε την πιλοτική έρευνα καταγραφής και διατύπωσε προτάσεις για την ανάταξη των αστικών πόρων της περιοχής Γεράνι στο

¹ Η SARCHA (School of ARC Hitecture for All), είναι μια μη κερδοσκοπική εταιρεία που ιδρύθηκε το 2006 και συνιστά μια ανοικτή δομή στην οποία όποιος ενδιαφέρεται μπορεί εγγραφεί χωρίς οικονομική επιβάρυνση ως συμμετοχος (associate). Σήμερα αριθμεί 217 συμμετοχους διαφόρων ηλικιών και ειδικοτήτων από διαφορετικές χώρες που συνδέονται μέσω της ιστοσελίδας και των δραστηριοτήτων της. Δέσμευση της SARCHA είναι να εντοπίζει κρίσιμα ζητήματα που αφορούν την αρχιτεκτονική και τις αστικές συνθήκες και να συστηματοποιεί αυτό που εμφανίζεται ως μια χαλαρή δέσμη ερωτημάτων και ερευνητικών/πραξιακών προσανατολισμών ανάμεσα στους συμμετοχους της και εντός ενός ευρύτερου και διαφοροποιημένου «κοινού». Τα προγράμματα της διαμορφώνονται ως ετήσια θέματα που αναφέρονται σε κρίσιμα ζητήματα όπως: *Ακτιστο* (2008), *POLIS 21* (2009), *CCR-ΠΚΠ: Πόλη Κοινός Πόρος* (2010-2011), *Polypolis* (2011-2012), *Νέοι Περιηγητές στην Αθήνα* (2012). Σύμφωνα με πάγια τακτική, η στελέχωση των προγραμμάτων και δραστηριοτήτων πραγματοποιείται κατόπιν ανοικτής πρόσκλησης ενδιαφέροντος. Δείτε επίσης, Μαρία Θεοδώρου, *Notes on SARCHA*, www.sarcha.gr/Resources.aspx (13/3/2011).

κέντρο της Αθήνας, ενώ παράλληλα σχεδίασε το κοινωνικό παιχνίδι *Poly-polis* ως εργαλείο και πεδίο δοκιμής της «από κοινού» αστικής παρέμβασης.

**Η «σχιζοφρένεια» της οικονομίας και η «λογική της εκδίωξης»
Το πλαίσιο των αστικών προβλημάτων στο κέντρο της Αθήνας**

Στη σημερινή κατάσταση οικονομικής κρίσης –και όπως αυτή αναδύεται στην Ελλάδα– είναι αδύνατο να μην παρατηρήσει κανείς αυτό που ο Giorgio Agamben ονομάζει «σχιζοφρένεια» της οικονομίας, όπου η πράξη και η ύπαρξη διαχωρίζονται και η οικονομική δραστηριότητα παραμένει αποσυνδεδεμένη από τις ζωές των ανθρώπων (Agamben 2009: 8-10).

Υπό το πρίσμα αυτής της «σχιζοφρένειας», η αδυναμία αντιμετώπισης των προβλημάτων στο κέντρο της Αθήνας μπορεί να γίνει κατανοητή. Από τη μία πλευρά εκτυλίσσεται η πραγματική ζωή των ανθρώπων που προσπαθούν να επιβιώσουν σε ένα περιβάλλον που η παράνομη και εγκληματική δραστηριότητα μεγάλης κλίμακας και η παραβατική συμπεριφορά αυξάνονται, η εξαθλίωση των ανθρώπων εδραιώνεται με την παρουσία στο δρόμο πλήθους αστέγων, ναρκομανών, ανέργων, μεταναστών και συνοδεύεται με περιστατικά ξενοφοβίας και τυφλής βίας, ενώ η οικονομική κρίση συντείνει στη μη βιωσιμότητα εμπορικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και αυξάνει τον αριθμό των κενών κτηρίων και την εγκατάλειψη του κέντρου της Αθήνας.

Από την άλλη πλευρά, ο επίσημος σχεδιασμός αστικών παρεμβάσεων αφορά είτε την περιφέρεια της πόλης (Ελληνικό), είτε περιοχές του κέντρου με λιγότερα προβλήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι προτεινόμενες/προγραμματιζόμενες πεζοδρομήσεις κεντρικών οδικών αξόνων που δεν εμφανίζουν προβλήματα λειτουργίας είτε για τους πεζούς είτε για τα οχήματα όπως είναι οι κεντρικοί οδοί Πανεπιστημίου και Όλγας αλλά και οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί διαμόρφωσης πλατειών και ανοικτών χώρων και η χρηματοδότηση προγραμμάτων πλακοστρώσεων. Ο ρόλος της αρχιτεκτονικής και του αστικού σχεδιασμού συνεχίζει δηλαδή να συνδέεται

με την οικονομία και τις επενδύσεις στα πλαίσια του νεοφιλελεύθερου μοντέλου που την τελευταία 25ετία είδαμε να αναπτύσσεται σε παγκόσμια κλίμακα (Θεοδώρου 2007). Κανείς βέβαια δεν μπορεί πλέον να θεωρεί ότι αυτού του είδους οι παρεμβάσεις συνιστούν εργαλεία επίλυσης των προβλημάτων στο κέντρο της Αθήνας, και όλοι μπορούν να κατανοήσουν ότι αφορούν μια «σχιζοφρενική» αντίληψη σύμφωνα με την οποία η οικονομία μπορεί να αναπαράγεται αυτόνομα χωρίς να αγγίζει την πραγματικότητα. Όμως το «πραγματικό» είναι ήδη εδώ και όπως πάντα τραυματικό και αφόρητο.

Σήμερα βρισκόμαστε ίσως σε μια κατάσταση όπου όπως αναλύει η Saskia Sassen συντελείται μια «συστημική μεταμόρφωση»: η οικονομική λογική εντός της οποίας τα άτομα είχαν υπολογίσιμη αξία ως εργαζόμενοι και καταναλωτές μετατρέπεται σε μια οικονομική «λογική της εκδίωξης» (logic of expulsion) μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού. Όλο και περισσότερες κατηγορίες ατόμων θεωρούνται πλέον απόβλητοι και για αυτούς δεν μπορεί καν να τεθεί το πρόβλημα της κοινωνικής ανισότητας και περιθωριοποίησης. Οι μεγάλες ροές των μεταναστών, η αυξανόμενη ανεργία και φτώχεια, η αδυναμία και διαφθορά των κυβερνήσεων αλλά και εγκαθίδρυση των εγκληματικών δικτύων κάθε είδους είναι τα επιφαινόμενα αυτής της νέας παγκόσμιας «λογικής της εκδίωξης» (Sassen 2011). Τα χαρακτηριστικά αυτής της «συστημικής μεταμόρφωσης» παρατηρούμε να αναδύονται στην Αθήνα σήμερα. Η αδυναμία αντιμετώπισης τους ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι εξακολουθούμε να τα αντιλαμβανόμαστε και να τα αναλύουμε εντός μιας λογικής που έχει ήδη εκλείψει. Είναι απαραίτητο λοιπόν να επανεξετάσουμε τα διαθέσιμα εργαλεία (θεωρία και πρακτικές) για την κατανόηση των σύγχρονων αστικών φαινομένων. Και είναι μάλλον απόλυτα αναγκαίο, έστω και με κίνδυνο να αποτύχουμε, να πειραματιστούμε και να επινοήσουμε νέα εργαλεία για την διατύπωση προτάσεων επίλυσης των προβλημάτων στο κέντρο της Αθήνας που να επανασυνδέουν την οικονομία με την πραγματική ζωή των ανθρώπων.

Σε αυτό το πλαίσιο η μη κερδοσκοπική SARCHA (School of Architecture 4 All) αποφάσισε να θέσει υπό εξέταση τη σχέση της αρχιτεκτονικής με την οικονομία, στην ευρύτερη δυνατή σημασία της. Χρησιμοποιώντας ως θεωρητικό εργαλείο την έννοια «common» (Hardt & Negri 2004, και 2009), τον Ιανουάριο του 2010, ανακοίνωσε το πρόγραμμα *CCR-ΠΚΠ: City Common Resource-Πόλη Κοινός Πόρος (2010 - 2011)* και άρχισε να επεξεργάζεται, καταρχάς σε ανοικτές συναντήσεις με τους συμμετόχους της στην Ελλάδα και το εξωτερικό, τη δυναμική της από κοινού νομής των αστικών πόρων. Εντός αυτού του θέματος και με τις δεδομένες οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα, η SARCHA αποφάσισε στη συνέχεια ανοικτών συναντήσεων και θεωρητικών συζητήσεων σε Αθήνα και Λονδίνο, να εστιάσει την προσοχή της στο κέντρο της Αθήνας και να μετατρέψει τις θεωρητικές αναζητήσεις σε εργαλεία πρακτικής υλοποιώντας την πιλοτική έρευνα *CCR-ΠΚΠ (Πόλη Κοινός Πόρος) Αθήνα Γεράνι 2010*.²

Οι συμμετοχοί της SARCHA κλήθηκαν να σκεφθούν την πόλη ως δεξαμενή πόρων, στους οποίους περιλαμβάνονται κτήρια, ανοικτές περιοχές, υποδομές κάθε είδους, ανθρώπινο δυναμικό, φυσικά στοιχεία του περιβάλλοντος, κ.ο.κ. Με αυτόν τον τρόπο προσπάθησαν να επεξεργαστούν ένα πλαίσιο νομής για την ραγδαία επιδεινούμενη κατάσταση στο κέντρο της Αθήνας, διερευνώντας την αστική συσσώρευση πόρων και την από κοινού διαχείρισή τους, ως πιθανό τρόπο εξόδου από την παρούσα κατάσταση. «Αυτή ... [ήταν] μια βρώμικη, λεπτομερής, τοπική, πρακτική και εν πολλοίς

² Η SARCHA υπέβαλε την πρότασή για την πιλοτική έρευνα *CCR-ΠΚΠ Αθήνα Γεράνι 2010* και ανέλαβε το έργο ως ανάθεση με συνολική αμοιβή 15.000 ευρώ (προ φόρων) από το Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ) τον Ιούλιο του 2010. Πέντε μήνες εντατικής έρευνας στην οποία συμμετείχαν συνολικά 30 άτομα, ολοκληρώθηκαν το Νοέμβριο 2010 και τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν δημόσια στις 15/03/2011. Η παρουσίαση που περιλαμβάνει την χαρτογράφηση και προτάσεις ανάταξης πόρων στο Γεράνι, έχει αναρτηθεί στο <http://sarcha-architecture.blogspot.com/2011/04/ccr-athens-gerani-2010-presentation.html>. Επίσης το φυλλάδιο με τίτλο *CCR - ΠΚΠ Αθήνα Γεράνι 2010* με συνοπτική παρουσίαση της χαρτογράφησης και τα ονόματα της ομάδας εργασίας έχει αναρτηθεί στο <http://www.sarcha.gr/Resources.aspx>. Δείτε και επιλεγμένο υλικό της χαρτογράφησης και τη διαγραμματική παρουσίαση των προτάσεων στα αγγλικά στο <http://sites.google.com/site/ccrpkpgerani2010/>.

μη ελκυστική εργασία» (Critchley 2007: 132).³ Για πέντε μήνες, από τον Ιούλιο ως τον Νοέμβριο 2010, η ερευνητική ομάδα εργάστηκε σε μία από τις πιο προβληματικές περιοχές στο κέντρο της Αθήνας.

Η πιλοτική έρευνα της SARCHA CCR-ΠΚΠ (Πόλη Κοινός Πόρος) Αθήνα Γεράνι 2010⁴

Η περιοχή Γεράνι στο κέντρο της Αθήνας, που περικλείεται από την πλατεία Ομονοίας και τις οδούς Αθηνάς, Ευριπίδους, Επικούρου και Πειραιώς (Εικ. 1), παρουσιάζει μια ιδιόμορφη πολυπλοκότητα που αφορά τόσο τους ανθρώπους και τις δραστηριότητες τους, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το κτισμένο και άκτιστο απόθεμα αλλά και τις φυσικές συνθήκες του περιβάλλοντος. Ο συνδυασμός όλων των παραπάνω διαμορφώνει το μικροκλίμα της καθημερινής διαβίωσης. Όπως σε κάθε ζωντανή αστική περιοχή, στο Γεράνι αποτυπώνονται συνεχώς τα αποτελέσματα των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών μεταβολών που συμβαίνουν στην πόλη.

Η περιοχή μέχρι και τη δεκαετία του '80 αποτελούσε μια αναγνωρίσιμη οντότητα με κεντρική θέση στον ιστό της Αθήνας, πρωτεύουσας ενός σχετικά εθνικά ομοιογενούς κράτους, και περιοχή αναφοράς για την ελληνική επαρχία. Σε άμεση γειτνίαση με την κεντρική αγορά τροφίμων φιλοξενούσε ήδη από το '60 βιοτεχνίες και ένα υπερ-τοπικό εμπόριο τροφίμων μικρής κλίμακας και συγκέντρωνε δραστηριότητες και υπηρεσίες σχετικές με το κέντρο της πόλης. Τυπογραφεία γραφεία εφημερίδων και περιοδικών (Ρομάντζο), γραφεία δικηγόρων και επαρχιακών συλλόγων, βιοτεχνίες, εργαστήρια και καταστήματα πώλησης ειδών ένδυσης/υπόδησης, περιορισμένης κλίμακας κατοικίες για τη μεσαία τάξη, καφεενία, πολλά

³ Χρησιμοποιώ εδώ καταχρηστικά την καταληκτική φράση του βιβλίου του Simon Critchley.

⁴ Δεδομένου του περιορισμένου μεγέθους του, το παρόν κείμενο δεν επεξεργάζεται θεωρητικές έννοιες αλλά επικεντρώνεται στην συνοπτική παρουσίαση της μεθοδολογίας, των αποτελεσμάτων και των προτάσεων της έρευνας.

ξενοδοχεία για τους επισκέπτες από την επαρχία αλλά και τόποι «αγοραίου έρωτα» συνυπήρχαν στην περιοχή.

Η συσσώρευση αυτών των δραστηριοτήτων αντανακλάται ακόμα σήμερα στην πυκνότητα δόμησης και στις χαρακτηριστικές μορφές των πολυωρόφων κτηρίων υπηρεσιών (γραφείων-ξενοδοχείων κ.λπ.) που στη δεκαετία του '70 κτίστηκαν στην περιοχή. Στη δεκαετία του '80 –όταν η «διατήρηση» των κτηρίων αναδύεται διεθνώς ως το συντηρητικό αντίβαρο της εθνικής ταυτότητας απέναντι στον ισοπεδωτικό διεθνισμό του μοντέρνου– κηρύσσονται στην περιοχή διατηρητέα τα κτήρια προηγούμενων δεκαετιών και διασώζονται ανάμεσα σε μη κηρυγμένα, αλλά ενδιαφέροντα για την ιστορία της αρχιτεκτονικής, κτήρια του μεσοπολέμου.

Όσον αφορά τα ίχνη της αρχαίας ιστορίας –πάντα παρόντων στο υπέδαφος ελληνικών πόλεων με συνεχή κατοίκηση– αυτά είναι σήμερα αναγνώσιμα στις ανασκαφικές δημοσιεύσεις και τους καταλόγους ανασκαφικών ευρημάτων των αρχαιολόγων. Η παρουσία των πηγαδιών (άντληση νερού με γεράνι) –ένδειξη του ιστορικού υψηλού υδροφόρου ορίζοντα της περιοχής– διατηρείται μόνο ως μνήμη του ονόματος «Γεράνι» και της ομώνυμης οδού Γερανίου. Το μοναδικό υλικό αρχιτεκτονικό κατάλοιπο της αρχαίας ιστορίας αποτελεί ο αρχαίος κίονας ενσωματωμένος στο μικρό εκκλησάκι του Αγ. Ιωάννη Κολώνα στην οδό Ευριπίδου.⁵

Όταν τη δεκαετία του '90 η χώρα γίνεται προορισμός μεταναστών και η περιοχή της Ομόνοιας το κεντρικό σημείο αναφοράς τους, η περιοχή Γεράνι, όπως και όλο το κέντρο γύρω από την Ομόνοια, γίνεται η φυσική τους υποδοχή καθώς «το κέντρο της Αθήνας είχε ουσιαστικά αποψιλωθεί από τα μεσαία στρώματα πολύ πριν την μαζική άφιξη των μεταναστών» (Καρύδης 1996: 170). Στα πλαίσια μιας αισιόδοξης ανάπτυξης της Αθήνας, σύμφωνα με το προτεινόμενο δυτικό πολυπολιτισμικό μοντέλο ειρηνικής συνύπαρξης και σεβασμού των διαφορετικών εθνικών ταυτοτήτων, η παρουσία των μεταναστών στην περιοχή αρχίζει να αποκτά το χαρακτήρα του «εξωτικού»

⁵ Συγκεκριμένα στο τμήμα της οδού Ευριπίδους μεταξύ των οδών Διπλάρη και Μενάνδρου.

που γοητεύει τους γηγενείς και έλκει χώρους τέχνης, εθνοτικές κουζίνες και τρόπους New Age διασκέδασης στο πλαίσιο του κυρίαρχου τρόπου ζωής: ενός Lifestyle που μέχρι το 2004 θεωρεί την οικονομική ευημερία δεδομένη και διαρκή.⁶

Εικόνα 1
CCR-ΠΚΠ Αθήνα Γεράνι, χάρτης της περιοχής

⁶ Αντιπροσωπευτικό της πολυπολιτισμικής προσέγγισης όσον αφορά στην συγκεκριμένη περιοχή, είναι το άρθρο της Vyzoviti (2009).

Στις σημερινές συνθήκες στο Γεράνι, όπως και σε άλλες περιοχές του κέντρου, η γοητεία του εξωτικού έχει μετατραπεί σε φόβο του «ξένου» και οι γηγενείς στέκονται «έντρομοι» απέναντι στην «πραγματικό»⁷ μιας απογυμνούμενης ανθρώπινης ζωικής δύναμης (Agamben 2005) και των συνεπειών της επίμονης παρουσίας της. Είμαστε πλέον εντός ενός καινοφανούς προβλήματος. Όπως και κάθε αδιέξοδη κατάσταση, οι παρούσες συνθήκες ενέχουν μια σημαντική παρενέργεια: πυροδοτούν αναπόφευκτα την αμφισβήτηση και επαναξιολόγηση του δομικού πλαισίου αναφοράς τους.

Η πιλοτική έρευνα SARCHA, *CCR-ΠΚΠ Πόλη Κοινός Πόρος, Αθήνα Γεράνι* αφορά μια αδιέξοδη κατάσταση και για αυτό ακριβώς το λόγο, επιχειρεί πειραματικά να δημιουργήσει ένα νέο θεωρητικό πλαίσιο για να το χρησιμοποιήσει με πρακτικό τρόπο στην καταγραφή και επεξεργασία των αστικών δεδομένων με στόχο την διατύπωση προτάσεων άμεσα εφαρμόσιμων για την ανάταξη των ανθρώπινων, υλικών και φυσικών πόρων στην περιοχή Γεράνι.

Η καταγραφή των πόρων – μεθοδολογία

Η πρώτη φάση της έρευνας αφορούσε την εντατική καταγραφή και σε βάθος κατανόηση των ιδιαίτερων συνθηκών της περιοχής και περιελάμβανε τη συλλογή επιτόπου δεδομένων και τη μεταγραφή τους σε χάρτες που απεικονίζουν τους υπάρχοντες αστικούς πόρους.⁸

⁷ Εδώ ο όρος «πραγματικό» αναφέρεται με την έννοια που έχει στη Λακανική θεωρία και αντιπροσωπεύει εκείνο ακριβώς που εξαιρείται από την πραγματικότητα, και διαταράσσει τις βεβαιότητες. Για μια ενδιαφέρουσα συσχέτιση του Λακάν με την πολιτική θεωρία (βλ. Stavrakakis 1999).

⁸ Στους αστικούς πόρους περιλαμβάνονται ανθρώπινοι πόροι, δομημένο περιβάλλον, κοινωνικοί πόροι, πόροι γνώσεων, φυσικό περιβάλλον, ιστορικοί πόροι, ενεργειακοί πόροι / υποδομές κ.λπ. Για τις ανάγκες της έρευνας τα παραπάνω κατατάχθηκαν σε τρεις κατηγορίες πόρων: Ανθρώπινοι-Υλικοί-Φυσικοί. Αυτή η κατάταξη αφενός διευκολύνει την καταγραφή και αφετέρου συμφωνεί με την αντίστοιχη κατάταξη πόρων όπως εμφανίζεται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής οικονομικής και κοινωνικής επιτροπής (*Opinion: Urban*

Αν και μπορεί κανείς να φανταστεί τα προβλήματα όσον αφορά αυτή καθαυτή τη συλλογή επιτόπου δεδομένων σε μια περιοχή με δύσκολη πρόσβαση όπως το Γεράνι, λόγω των συνθηκών παρανομίας και παραβατικότητας, υπάρχει ένα σημαντικό και «κλασικό» πρόβλημα μεθοδολογίας που προηγείται πάντα της συλλογής και αφορά στον ίδιο τον τρόπο καταγραφής που ο ερευνητής επιλέγει για να συλλέξει τα δεδομένα του. Η ιδιαίτερη δυσκολία που παρουσιάζει η χαρτογράφηση υλικών, ανθρώπινων και φυσικών πόρων έγκειται στο γεγονός ότι απαιτεί την επινόηση νέων εργαλείων καταγραφής τα οποία να συνδυάζουν και να ανασυνθέτουν μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο του αστικού σχεδιασμού, της αστικής γεωγραφίας και των κοινωνικών επιστήμων.

Η αναγνώριση και αναλυτική περιγραφή των πόρων που επιχειρήθηκε σε αυτή την έρευνα ήταν πειραματική, δεδομένου ότι στόχος των πιλοτικών ερευνών είναι ο πειραματισμός και η επινόηση. Σύμφωνα με το σχέδιο που προτάθηκε και υιοθετήθηκε σε ανοικτή συνάντηση της ομάδας εργασίας, η καταγραφή επιχειρεί να ακολουθήσει τις δέκα αριστοτελικές κατηγορίες, ακόμα και όταν αυτές αποκλίνουν από τους παγιωμένους τρόπους καταγραφικών πρακτικών. Στόχος αυτού του πειραματισμού είναι να διανοιχθούν δυνατότητες καταγραφών των στοιχείων εκείνων που συνήθως παραβλέπονται, με συνέπεια να αναπαράγονται δεδομένα πρότυπα που είναι πλέον ανεπαρκή για την κατανόηση και αντιμετώπιση των αστικών συνθηκών στο Γεράνι.

Οι αριστοτελικές κατηγορίες στοχεύουν στην –μέσω της γλώσσας– εξαντλητική περιγραφή των πραγμάτων που συγκροτούν και οργανώνουν τον κόσμο γύρω μας. Στη συγκεκριμένη καταγραφή αστικών πόρων, οι δέκα αριστοτελικές κατηγορίες μετατρέπονται σε εργαλεία χαρτογράφησης του αστικού περιβάλλοντος και λειτουργούν ως έναυσμα όξυνσης της

ικανότητας παρατήρησης.⁹ Κάθε είδος πόρου (υλικός, φυσικός, ανθρώπινος) περιγράφεται –στο πλαίσιο μιας αριστοτελικής λογικής– εξαντλητικά ως «πράγμα» που είναι διακριτό λόγω των παρακάτω χαρακτηριστικών του: *Υπόσταση* (τι είναι)-*Ποσότητα* (μέγεθος)-*Ποιότητα*-*Αναφορά* σχέση (σε τι αναφέρεται και με τι σχετίζεται)-*Τόπος*-*Χρόνος*-*Κείσθαι* (σε τι κατάσταση βρίσκεται)-*Έχειν* (τι έχει)-*Ποιείν* (πώς δρα στα άλλα πράγματα)-*Πάσχειν* (τι παθαίνει όταν άλλα πράγματα δρουν σε αυτό).¹⁰ Οι παραπάνω περιγραφές κωδικοποιήθηκαν και εντάχθηκαν σε μια πρότυπη δομή καρτέλας καταγραφής πολλαπλών επιλογών για να διευκολύνεται η επιτόπου συμπλήρωση η οποία εμπλουτίστηκε με φωτογραφικό υλικό και βίντεο.

Η ομάδα καταγραφής εργάστηκε σε δύσκολες συνθήκες όσον αφορά την επικινδυνότητα της πρόσβασης στην περιοχή. Δεδομένης της πολύπλοκότητας και της ιδιομορφίας των συνθηκών στο Γεράνι, τα δεδομένα που κατεγράφησαν επιτόπου ήταν σε πολλές περιπτώσεις κατ' εκτίμηση, κυρίως σε περιπτώσεις μη δυνατότητας πρόσβασης σε κτήρια και τμήματα κτηρίων, και επανεξετάστηκαν και διασταυρώθηκαν με τη χρήση πληροφοριών από δορυφορικές λήψεις (google earth/bing, ορθοφωτοχάρτη και λοιπά ιδιοκτησιακά στοιχεία της κτηματολόγιο ΑΕ). Έγινε επίσης αντιπαραβολή με δεδομένα προηγούμενων μελετών, άρθρων και χαρτών της περιοχής στα οποία περιλαμβάνονταν και διαθέσιμα στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας (απογραφή 2001). Η συνεργασία με το Ελληνικό Φόρουμ μεταναστών και το Ελληνικό Φόρουμ Προσφύγων αλλά και με καταστηματάρχες και διαβιούντες¹¹ της περιοχής είχε ως αποτέλεσμα την συλλογή σημαντικών πληροφοριών, ειδικά σε σχέση με την δυνατότητα ασφαλούς πρόσβασης σε

⁹ Οι αρχιτέκτονες συστηματικά «λεηλατούν» θεωρητικές έννοιες για να τις θέσουν στην υπηρεσία της επινόησης νέων μορφών και πρακτικών και αυτό ακριβώς επιχειρεί η ομάδα εργασίας της SARCHA με την χρησιμοποίηση των αριστοτελικών κατηγοριών.

¹⁰ Οι δύο τελευταίες αριστοτελικές κατηγορίες *Ποιείν* και *Πάσχειν* είναι ιδιαίτερα σημαντικές καθώς παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τις περιοχές αλληλεπίδρασης (zones of affection) διαφορετικών πόρων και επιτρέπουν την παρατήρηση και καταγραφή της πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζει την περιοχή της έρευνας.

¹¹ Ο όρος «διαβιούντες» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τόσο τους κατοίκους όσο και τους εργαζόμενους στην περιοχή.

τμήματα κτηρίων. Για καθαρά πρακτικούς λόγους, η καταγραφή πραγματοποιήθηκε ανά οικοδομικό τετράγωνο και κάθε ερευνητής ανέλαβε –«υιοθέτησε»– ένα ή περισσότερα ΟΤ και κατέγραψε τους πόρους για κάθε κτίσμα του ΟΤ.

Η συλλογή επιτόπου δεδομένων αφορούσε τις τρεις κατηγορίες αστικών πόρων, (ανθρώπινους, υλικούς, φυσικούς) και κατεγράφησαν αντίστοιχα οι διαφορετικές εθνότητες (Έλληνες, Κινέζοι, Πακιστανοί κλπ) και οι δραστηριότητες τους (παράνομες και νόμιμες) εντός των κτηρίων οι ευάλωτες ομάδες και οι πιθανές παράνομες/παραβατικές δραστηριότητες/ συμπεριφορές στο δρόμο, τα αναλυτικά στοιχεία του κτηριακού αποθέματος και των άκτιστων εν δυνάμει κοινοχρήστων χώρων, οι οσμές και οι συνθήκες φυσικού αερισμού και ηλιασμού της περιοχής που υποδηλώνουν το επίπεδο της δημόσιας υγιεινής. Ειδικά για την ταξινόμηση στην κατηγορία «άκτιστο» (στην οποία περιλαμβάνονται τα δώματα, οι ακάλυπτοι/κοινόχρηστοι χώροι των κτηρίων, τα οικόπεδα, οι στοές, τα πεζοδρόμια, οι πεζόδρομοι και οι δρόμοι) να σημειωθεί ότι δεν γίνεται διάκριση ανάμεσα σε ιδιωτικό-δημόσιο εφόσον στόχος της έρευνας είναι η προσέγγιση της κατηγορίας «άκτιστο», ως χώρου που εν δυνάμει μπορεί να ενταχθεί στην «από κοινού νομή» (Εικ. 2).

Τα επιτόπου δεδομένα που καταγράφηκαν στις ειδικά σχεδιασμένες καρτέλες στη συνέχεια συστηματοποιήθηκαν και έγινε εγγραφή τους σε ψηφιακά αρχεία ώστε να εξασφαλιστεί η συνεχής ενημέρωση και πολλαπλή επεξεργασία τους ενώ παράλληλα απεικονίστηκαν σε χάρτες πολλαπλών επιπέδων, έτσι ώστε να διευκολύνουν σύνθετες αναζητήσεις (αρχεία autocad). Σχεδιάστηκε επίσης πιλοτικά –για να υλοποιηθεί σε επόμενο στάδιο– η οργάνωση ιστοσελίδας ώστε να υπάρχουν ελεύθερα προσβάσιμες πληροφορίες για την περιοχή στο διαδίκτυο και η δυνατότητα εμπλουτισμού των δεδομένων και από χρήστες του διαδικτύου. Σήμερα είναι ελεύθερα

διαθέσιμο στο δίκτυο ένα τμήμα των στοιχείων της χαρτογράφησης στα ελληνικά και αγγλικά.¹²

Εικόνα 2

CCR-ΠΚΠ Αθήνα Γεράνι, αστικοί πόροι: Ανθρώπινοι, Υλικοί, Φυσικοί

Αποτελέσματα της έρευνας

Τα 243 κτήρια στο Γεράνι, περισσότερα από τα οποία είναι 9όροφα, είναι κατανομημένα σε 21 Οικοδομικά Τετράγωνα σε μια περιοχή έκτασης 10,9 στρεμμάτων και ανήκουν σε περισσότερους από 3.753 ιδιοκτήτες. Από την συλλογή και αξιολόγηση των επιτόπου δεδομένων, καταρχάς παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό μια καθ ύψος τριμερής δομή των κτισμάτων: Ισόγεια καταστήματα λιανικού εμπορίου και υπηρεσίες, μέσοι όροφοι γραφεία και βιοτεχνίες, παράνομες αποθήκες και υπνωτήρια μεταναστών, άνω όροφοι κατοικία. Αν παρατηρήσει κανείς στους χάρτες τις συνθήκες ηλια-

¹² Τα στοιχεία έχουν χρησιμοποιηθεί ήδη από φοιτητές και ερευνητές στην Ελλάδα και το εξωτερικό, δείτε για παράδειγμα *Encountering Gerani_LSE thesis by Sofia Asteriadi* που έχει αναρτηθεί στις 21/01/2012 στην ιστοσελίδα της SARCHA <http://sarcha.gr/Resources.aspx>.

σμού και αερισμού της περιοχής,¹³ αυτή η κατανομή δεν είναι τυχαία όπως δεν είναι και η συχνή παρουσία των ελλήνων σε κατοικίες τελευταίων ορόφων με πλεονεκτική θέα και μεταναστών σε ισόγεια και ενδιάμεσους ορόφους. Σε αρκετές περιπτώσεις όμως παράνομες αυτοσχέδιες κατασκευές στα δώματα της περιοχής συγκροτούν μια ιδιότυπη παραγκούπολη, τα ελληνικά «slums» στις ταρατσες (Εικ. 3). Το ιδιοκτησιακό καθεστώς παρουσιάζει έναν εντυπωσιακό κατακερματισμό (υπάρχει ΟΤ με περισσότερους από 500 ιδιοκτήτες) που εμφανίζεται καταρχάς αποθαρρυντικός για κάθε προσπάθεια επέμβασης που να απαιτεί συνεννόηση με τους ιδιοκτήτες.

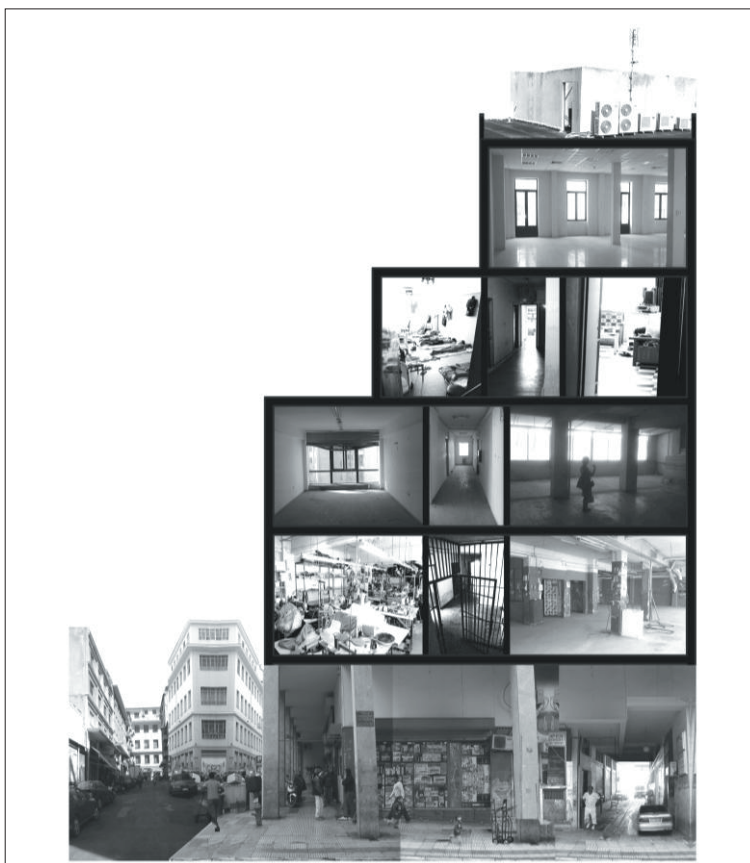
Γενικά διαφαίνεται στην περιοχή μια αναντιστοιχία ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και στο «συμβαίνειν». Στο επίπεδο του δρόμου, είσοδοι πολυκατοικιών κλεισμένοι με λουκέτα δεν αντιστοιχούν σε πραγματικά άδεια κτήρια, αλλά σε κτήρια με μη ορατές δραστηριότητες. Άδεια καταστήματα δεν έχουν κλείσει απλά λόγω οικονομικής κρίσης αλλά επειδή σε κάποιες περιπτώσεις οι ιδιοκτήτες των ακινήτων δεν ανανέωσαν την μίσθωση στους ενοικιαστές τους, ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν υπήρξε αδυναμία καταβολής ενοικίου. Κτήρια γραφείων έχουν μετατραπεί σε υπνωτήρια παράνομων μεταναστών – που σε αρκετές περιπτώσεις αυτό-οργανώνονται αποτελεσματικά – αλλά και σε αποθήκες κινέζικων προϊόντων τα οποία αγοράζουν και διακινούν στο δρόμο αφρικανοί.

Ενώ οι δρόμοι κατακλύζονται από άστεγους, μετανάστες, χρήστες ουσιών σε κακές συνθήκες δημόσιας υγιεινής και εγκληματική δραστηριότητα, οι Έλληνες αποτελούν ακόμα τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα επαγγελματιών στην περιοχή και δεν επιθυμούν να αποχωρήσουν, αν και όπως οι ίδιοι αναφέρουν η εμπορική τους δραστηριότητα είναι φθίνουσα. Η δεύτερη σε μέγεθος πληθυσμιακή ομάδα είναι αυτή των Κινέζων που με την αυξανόμενη ζήτηση για επέκταση των αφανών αποθηκών τους, ανεβάζουν τις τιμές των ενοικίων στην περιοχή. Τρίτη σε σειρά μεγέθους η ομάδα των πακιστανών με εδραιωμένη εμπορική δραστη-

¹³ Οι χάρτες είναι διαθέσιμοι στην ιστοσελίδα της SARCHA. Βλ. παραπάνω υποσημείωση 2.

ριότητα. Οι διαφορετικές εθνότητες στην περιοχή εμφανίζονται να δημιουργούν θύλακες συγκέντρωσης.

Εικόνα 3
CCR-ΠΚΠ Αθήνα Γεράνι, αστικοί πόροι: ενδεικτική τομή

Όσες από τις δημόσιες υπηρεσίες σήμερα δεν έχουν μετακινηθεί συνιστούν αυτό-αναφερόμενα συστήματα που δεν έχουν καμία αλληλεπίδραση με την περιοχή και σε μερικές περιπτώσεις δημιουργούν επιπλέον προβλήματα. Για παράδειγμα, είναι αρκετό να παρατηρήσει κανείς

τον αριθμό των κλιματιστικών στις «πίσω» όψεις του κτηρίου που στεγάζει το παράρτημα του Υπουργείου Γεωργίας (οδός Μενάνδρου) για να κατανοήσει τον τρόπο που επιβαρύνεται το μικροκλίμα της περιοχής, με την άνοδο της θερμοκρασίας που προκαλεί η εκτεταμένη χρήση κλιματιστικών το καλοκαίρι. Το Δημαρχείο είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα: αν και βρίσκεται σε αυτή την περιοχή, της έχει κυριολεκτικά γυρίσει την «πλάτη», όχι μόνο δεν παρεμβαίνει με θετικό τρόπο αλλά επιβαρύνει με την αποκλειστικά «φιλανθρωπική» δραστηριότητα του υπερ-τοπικού συσσιτίου που δημιουργεί επιπλέον πρόβλημα με τη συρροή πολλών εξαθλιωμένων ανθρώπων καθημερινά σε μια ήδη καταπονημένη από αστέγους περιοχή.

Η παρουσία πράσινου είναι είτε ελάχιστη είτε αναποτελεσματική: οι επιδοτημένες πράσινες στέγες δημόσιων οργανισμών ξεραίνονται, το «πράσινο» δίπλα στο Δημαρχείο χρησιμοποιείται αποτελεσματικά ως καταφύγιο των άστεγων και των ναρκομανών, ενώ οι αφανείς αυτοσχέδιοι κήποι σε κατοικίες ελλήνων θυρωρών στα δώματα είναι σε πλήρη ανάπτυξη. Τα δομικά υλικά των κτηρίων και του άκτιστου συνιστούν επιβαρυντικό παράγοντα για το μικροκλίμα της περιοχής.

Η περιοχή αποπνέει μια αίσθηση υλικής και συναισθηματικής παγίδευσης. «Κλεισμένη» με ψηλά κτήρια από την πλευρά της Πειραιώς, με πολλές αδιέξοδες στοές και με τους ελάχιστους εσωτερικούς ακάλυπτους των ΟΤ να καταλαμβάνονται, είτε με προσωρινές είτε με μόνιμες κατασκευές, μέχρι το ύψος του ισογείου τουλάχιστον. Ούτε η κίνηση των πεζών ούτε των οχημάτων δεν ευνοούνται στην περιοχή. Αυτή η αίσθηση υλικής παγίδευσης επιτείνεται από τις ίδιες της συνθήκες αβεβαιότητας και αδιεξόδου των ανθρώπων που διαβιούν στην περιοχή.

Η παραπάνω συνοπτική περιγραφή αλλά και η εμπειρία που βιώνει κανείς στην περιοχή Γεράνι ως περαστικός, κάτοικος, εργαζόμενος αλλά κυρίως ως μελετητής που στοχεύει να διατυπώσει υλοποιήσιμες προτάσεις, είναι καταρχάς αποθαρρυντική. Οι αστικοί πόροι, υλικοί άνθρωποι και φυσικοί, εμφανίζονται ως ένα συνονθύλευμα αποσπασματικό, άναρχο και

ασύνδετο που αντιστέκεται σε κατατάξεις και εύκολες ομογενοποιήσεις.¹⁴ Βρισκόμαστε ενώπιον μιας κατάστασης που δεν αντιμετωπίζεται με επιλογές ανάπτυξης κτηρίων και δημόσιων χώρων, επιστροφή στην κατοικία, με εγκατάσταση νέων ζευγαριών και φοιτητών και επαναδημιουργία της χαμένης «γειτονιάς», ούτε βέβαια με την προσφυγή σε ένα ήδη από-τυχημένο μοντέλο πολυπολιτισμικής πόλης.

Προτάσεις: Η πόλη από κοινού και η ανάταξη των πόρων στο Γεράνι

Η συστηματική απεικόνιση της κατάστασης στην περιοχή αποτελεί το κύριο εργαλείο για την διατύπωση προτάσεων άμεσα εφαρμόσιμων που στηρίζονται στην ενδυνάμωση των ανθρώπων ώστε να μπορούν με αποτελεσματικό τρόπο να συν-διαμορφώνουν την περιοχή που διαβιούν, να χρησιμοποιούν αλλά και να απαιτούν να χρησιμοποιηθούν οι γνώσεις, η εμπειρία και δεξιότητες τους ώστε να δημιουργηθούν οι συνθήκες που θα αναδεικνύουν και θα εμπλουτίζουν την εμπορική και βιοτεχνική παράδοση της περιοχής. Μία παράδοση που πρέπει να ενισχυθεί με καινοτόμες τεχνικές και τη δυναμική των νέων ανθρώπων. Η περιοχή έχει τις δυνατότητες να γίνει ένα κέντρο καινοτομίας πρακτικών (και όχι απλά τεχνικών) επαγγελμάτων που να συνδυάζει την εκπαίδευση/ παραγωγή/εμπόριο και να προσελκύσει και νέους κατοίκους ενδυναμώνοντας τον υπάρχοντα πληθυσμό που σήμερα απλά εμμένει στην απόφαση του να παραμείνει στην περιοχή παρά τις αντίξοες συνθήκες. Οποιαδήποτε όμως πρόταση δεν μπορεί να πετύχει αν δεν λάβει υπόψη της τους ανθρώπους που βρίσκονται αυτή τη στιγμή στο δρόμο, τους ναρκομανείς που θα πρέπει υποστηριχθούν με κατάλληλα προγράμματα και τους άστεγους μετανάστες με καταγραφή/εξέταση ασύλου ώστε να μην παραμένουν πλέον σε εξαθλιωμένες συνθήκες στο δρόμο έρμαια μίας τοπικής και υπερ-τοπικής εγκληματικής δραστηριότητας που τους εναγκαλίζεται.

¹⁴ Βλέπε παραπάνω σημ. 10 σχετικά με τον τρόπο που αριστοτελικές κατηγορίες βοηθούν να αποτυπωθεί αυτή η πολυπλοκότητα.

Η πρόταση για την ανάταξη των πόρων στο Γεράνι, αφορά στη δημιουργία ενός «καταλύτη» για μια διαφορετική οικονομία που σχετίζεται με τις πραγματικές ανάγκες, ενισχύει τους υπάρχοντες ανθρωπίνους, υλικούς και φυσικούς πόρους της περιοχής και να εμπλουτίζει την υπάρχουσα δομή τριών επιπέδων της περιοχής αλλά και την ανάμιξη εθνοτήτων και δραστηριοτήτων. Για το σκοπό αυτό τα τρία επίπεδα της περιοχής προτείνεται να αναπτυχθούν ως εξής: επίπεδο 1: άνω όροφοι/ επίπεδα δώματα που περιλαμβάνει τις αστικές καλλιέργειες (τους αγρούς του Γερανίου) και τις κατοικίες, επίπεδο 2: οι ανώτεροι ενδιάμεσοι όροφοι αναπτύσσονται ως κομβικά σημεία για καινοτόμες μορφές μικρής κλίμακας βιοτεχνίας, που περιλαμβάνουν χώρους εκπαίδευσης, μαθητείας, παραγωγής και υπηρεσιών και το επίπεδο 3: το ισόγειο επίπεδο και ο δρόμος προτείνεται να γίνουν χώροι για γραφεία υποδοχής και αρωγής των διαβιούντων στην περιοχή αλλά και των επισκεπτών καθώς και ανοικτές αγορές όπου η ζωή στο δρόμο, δεν είναι μόνο για τους απεγνωσμένους. Η ανάμιξη εθνοτήτων είναι προαπαιτούμενη για όλα τα επίπεδα με στόχο να διευκολυνθούν μέσω των παραγωγικών δραστηριοτήτων οι συνθήκες συνεργασίας ανάμεσα τόσο στις διαφορετικές εθνότητες όσο και ανάμεσα σε γηγενείς και «ξένους» (Εικ. 4).

Ο ανασυνδυασμός κτηριακού αποθέματος, ανθρώπινου δυναμικού και βιοτεχνικής παράδοσης της περιοχής με την καινοτομία στοχεύει να δημιουργήσει έναν μικρής κλίμακας πυρήνα παραγωγής. Ενδεικτικά αναφέρονται εδώ μερικά παραδείγματα. Η παραγωγή μπορεί να αφορά την ενίσχυση της υπάρχουσας, αλλά σε φθίνουσα πορεία, βιοτεχνίας ειδών ένδυσης και υπόδησης σε συνδυασμό με τη δυναμική των νέων σχεδιαστών, είτε την επίσης φθίνουσα παράδοση της τυπογραφίας αλλά με εισαγωγή νέων τεχνολογιών εκτύπωσης. Λόγω της γειτνίασης με την αγορά τροφίμων, η συσκευασία παραδοσιακών προϊόντων, σε συνδυασμό με αστικές καλλιέργειες στα δώματα,¹⁵ θα ήταν μια άλλη παραγωγική δραστηριότητα.

¹⁵ Οι προτάσεις για τη δημιουργία καλλιεργειών στην πόλη κερδίζουν σήμερα συνεχώς έδαφος και στην Ελλάδα όπου τα κινήματα κατοίκων των πόλεων ενδυναμώνονται λόγω της οικονομικής κρίσης. Οι αστικές καλλιέργειες συμπεριλαμβάνονται ήδη συστηματικά

Σε όλες τις περιπτώσεις, για το σχεδιασμό των προϊόντων, τη παραγωγή και εκπαίδευση/μαθητεία, προτείνεται να χρησιμοποιούνται οι μεσαίοι όροφοι που έχουν ήδη τα κατάλληλα κτηριολογικά χαρακτηριστικά (ενιαίο μεγάλοι χώροι) και εκεί να εργάζονται και να εκπαιδεύονται έλληνες και μη. Τα σημεία πώλησης των παραγόμενων στους ορόφους προϊόντων τοποθετούνται στα ισόγεια που ήδη λειτουργούν καταστήματα. Εφόσον τα προϊόντα είναι μοναδικά, μπορούν να λειτουργήσουν και ως πόλος έλξης για τους τουρίστες, δεδομένης και γειτνίασης του Γερανίου με τις περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος.

Η SARCHA προτείνει όμως την ανάταξη των πόρων στο Γεράνι ως μια διαδικασία «από κοινού» δηλαδή, με την ενεργή συμμετοχή των βιοτεχνών, των εργαζομένων, των καταστηματαρχών, των ιδιοκτητών και των διαβιούντων στην περιοχή. Έτσι συνηγορεί για ένα νέο πρότυπο αστικής «νομής» η οποία, σε αντίθεση με μια πόλη που διαχειρίζεται από «ειδικούς», συγκροτεί μια διαφορετική σχέση ανάμεσα στην αρχιτεκτονική και την οικονομία της πόλης. Αυτή η πρόταση προϋποθέτει το σχεδιασμό των κατάλληλων εργαλείων για την υλοποίηση αυτού που η SARCHA ονομάζει *Το Γεράνι από Κοινό*. Για την υλοποίηση του, προτείνεται η δημιουργία δύο αλληλοσχετιζόμενων δικτύων, ενός ψηφιακού και ενός χωρικού - καθώς οι πληροφορίες/υπηρεσίες/εργαλεία που παρέχονται μέσω αυτών των δύο δικτύων πρέπει να είναι προσιτές και προσβάσιμες από όλες τις κατηγορίες των διαβιούντων στη περιοχή, π.χ. και σε αυτούς που δεν έχουν δυνατότητα πρόσβασης στο διαδίκτυο. Τα δύο δίκτυα συνιστούν τα αλληλοσυμπληρούμενα εργαλεία συντονισμού και επικοινωνίας των ατόμων που είτε ήδη συνδέονται με κάποιο τρόπο με την περιοχή, είτε ενδιαφέρονται να εγκατασταθούν σε αυτή.

από την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα στις προτάσεις αρχιτεκτονικών αστικών παρεμβάσεων (Viljoen et al. 2005).

σιων και σε δημόσια χρήση κτηρίων της περιοχής και αφετέρου όλες οι άκτιστες περιοχές – είτε αυτές αφορούν τις στοές, τμήματα των ακαλύπτων, πεζόδρομους κ.λπ. Στόχος είναι να συγκροτηθεί ένα χωρικό δίκτυο με συγκεκριμένα τα σημεία πληροφόρησης, υποδοχής και συντονισμού των ατόμων που ενδιαφέρονται να σχεδιάσουν από κοινού την ανάταξη των πόρων στην περιοχή Γεράνι. Για την υλοποίηση του, η SARCHA ήδη έχει καταθέσει στο ΥΠΕΚΑ, πρόταση για τη δημιουργία *Κέντρου Στήριξης, Αστικής Συμμετοχής*, που παρότι περιλήφθηκε και ανακοινώθηκε στα μέτρα για το κέντρο της Αθήνας τον Μάιο του 2011, δεν έχει ακόμα προχωρήσει, παρότι η περιοχή Γεράνι, λόγω του μικρού μεγέθους της, θα μπορούσε να ενταχθεί ως πιλοτικό καινοτόμο πρόγραμμα και να χρηματοδοτηθεί η υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων στο πλαίσιο ευρωπαϊκής χρηματοδότησης.¹⁷

Επειδή δεν διαφαίνεται κάποιο «από τα πάνω» ενδιαφέρον για την ανάταξη της περιοχής, η ομάδα εργασίας της SARCHA αποφάσισε τον Μάιο του 2011 και ειδικά μετά την διάκριση της πιλοτικής έρευνας *CCR-ΠΚΠ (Πόλη Κοινός Πόρος) Αθήνα Γεράνι 2010*, στο διεθνή διαγωνισμό *The Resourceful Architect* του *Royal Society of Arts & Architecture Foundation* στο Λονδίνο (18/5/2011), να επικεντρωθεί στην διαδικασία «από τα κάτω», δηλαδή την ενεργοποίηση και άσκηση των ατόμων στην «από κοινού» νομή αστικών πόρων. Προχώρησε λοιπόν με επιτυχία (αφού δεν εξαρτάται από την έγκριση κρατικών φορέων) στο σχεδιασμό ενός ακόμα εργαλείου, αυτή τη φορά με την δημοφιλή μορφή του κοινωνικού παιχνιδιού που μπορεί να παίζεται δημόσια.

¹⁷ Η παραπάνω πρόταση/πείραμα είναι αυτονόητο ότι χρειάζεται να υποστηριχθεί με συστηματικές πολιτικές και να πλαισιωθεί με κοινωνικές και οικονομικές έρευνες αλλά και δράσεις πεδίου ώστε να υπάρξει μια συνολική προσέγγιση και αντιμετώπιση των ζητημάτων της περιοχής. Εξάλλου η SARCHA συμπεριλαμβάνει συμμετοχούς με πολλές και διαφορετικές ειδικότητες και λειτουργεί πάντα ως μια δομή ανοικτή σε συνεργασίες με άτομα και φορείς και άλλες πρωτοβουλίες/οργανώσεις.

Polypolis: ένα εργαλείο αλλαγής τρόπου σκέψης και δράσης

Το κοινωνικό παιχνίδι *Polypolis* έχει αναπτυχθεί από τη SARCHA©2011 και συνιστά ένα εργαλείο επικοινωνίας, μέσω του οποίου η πειραματική προσέγγιση CCR-ΠΚΠ: *City Common Resource-Πόλη Κοινός Πόρος* που αφορά την πόλη εννοούμενη ως δεξαμενή πόρων που αναδιατάσσονται με την από κοινού νομή, γίνεται κατανοητή με έναν παιγνιώδη και άμεσο τρόπο. Η *Polypolis*, αντιστρέφει τη λογική της «monopoly» στην οποία «ο νικητής τα παίρνει όλα», για να την προσαρμόσει στα σύνθετα ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες πόλεις και να πειραματιστεί με τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι κάτοικοι των πόλεων μπορούν «από κοινού» να κατέχουν και να ενεργοποιούν τους αστικούς πόρους.

Η *Polypolis* είναι ένα κοινωνικό παιχνίδι ρόλων: Τέσσερες διαφορετικές ομάδες παικτών προσπαθούν να επιλύσουν σύνθετα προβλήματα που αφορούν ανθρώπινους/υλικούς/φυσικούς πόρους εντός των Ο.Τ. (Οικοδομικών Τετραγώνων) μιας πόλης. Οι παίκτες εφαρμόζουν προκαθορισμένα εργαλεία παρέμβασης για να σχεδιάσουν ενέργειες σε επιλεγμένα ΟΤ και ανταλλάσσουν αξίες που σχετίζονται με τους ρόλους τους (SARCHAnomisma) για να κινητοποιήσουν και να εμπλέξουν τους υπόλοιπους παίκτες στη διαδικασία. Οι παίκτες πειραματίζονται με τις δυνατότητες της από κοινού νομής των αστικών πόρων, αφού για την απόκτηση βαθμών, οι προτεινόμενες από μια ομάδα παικτών ενέργειες πρέπει να συναντήσουν την επιδοκιμασία των υπολοίπων ομάδων και να επιτευχθεί συμφωνία ενεργειών εντός δεδομένων χρονικών ορίων. Πληροφορίες για το SARCHAnomisma, τα χαρακτηριστικά και τους κανόνες τους παιγνιδιού περιέχονται στο εγχειρίδιο *Polypolis Manual* στο <http://www.sarcha.gr>, αλλά και στο βίντεο επίδειξης στο <http://vimeo.com/30720863>.

Η SARCHA ενδιαφέρεται να αναπτύξει και να προσαρμόσει την προσέγγιση *ΠόληΚοινόςΠόρος* με τη μορφή του *Polypolis* σε διαφορετικές πόλεις και χώρες και να δημιουργήσει διαφορετικές τοπικές εκδοχές με την προσαρμογή περιεχομένου και μορφής του παιγνιδιού στους κατά τόπους

αστικούς πόρους. Η *Polypolis* βρίσκεται σήμερα σε φάση ανάπτυξης προγραμματίζεται η εφαρμογή του για κινητά τηλέφωνα ενώ ως επιτραπέζιο δημόσιο παιχνίδι έχει ήδη αλλά και προγραμματίζεται να παρουσιαστεί/παιχτεί εντός και εκτός Ελλάδος.¹⁸

Όμως η *Polypolis* αποτελεί πρωτίστως πεδίο δοκιμής της πιλοτικής έρευνας στην περιοχή Γεράνι της Αθήνας και ο στόχος της SARCHA είναι η τελειοποίηση της ώστε το 2012 να παιχθεί επί τόπου με τους ανθρώπους της περιοχής στους πραγματικούς τους ρόλους. Οι καταστηματαρχες, οι εργαζόμενοι και άνεργοι (έλληνες και μετανάστες), οι ιδιοκτήτες αλλά και οι πιθανοί επενδυτές, θα προσκληθούν –στο ασφαλές πλαίσιο που δημιουργεί η δομή του παιχνιδιού, να διαπραγματευτούν– από κοινού την ανάπτυξη των πόρων σε κάθε ένα οικοδομικό τετράγωνο της περιοχής τους και να εξασκηθούν στη μεθοδική και αποτελεσματική «εκ των κάτω» διεκδίκηση αντί να περιμένουν τις «άνωθεν» αποφάσεις για το κέντρο της Αθήνας.

¹⁸ Να σημειωθεί ότι η *Polypolis* έχει αναπτυχθεί με την προσωπική συμβολή σε χρόνο και γνώσεις των συμμετεχόντων στη SARCHA (η ομάδα εργασίας αναφέρεται στις ιστοσελίδες του *Polypolis*, βλ. παρακάτω) Το παιχνίδι έχει ήδη παρουσιαστεί/παιχτεί στα Χανιά: φεστιβάλ *p-public*, στην Αθήνα: Μπιενάλε 2011 (παρουσίαση βίντεο) & σχολή *Μωραίτη*, στη Θεσ/νίκη: συνέδριο TEE (παρουσίαση βίντεο) και στη Ρώμη: πανεπιστήμιο *Roma Tre* υπό την αιγίδα της ελληνικής πρεσβείας στη Ρώμη (βλ. άρθρο του Θόδωρου Ανδρεάδη Συγγελάκη για την παρουσία και τις δραστηριότητες της SARCHA στη Ρώμη στην ιστοσελίδα του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων <http://omogeneia.ana-mpa.gr/press.php?id=16085>). Η *Polypolis* έχει ζητηθεί από τους βρετανούς διοργανωτές, και θα παρουσιαστεί ως επίσημη ελληνική συμμετοχή (χωρίς χρηματοδότηση) στην πολιτιστική ολυμπιάδα στο Λονδίνο (23/6/2012) www.polypolis.sarcha.gr, θα παιχθεί δημόσια στην Αθήνα (9/9/2012) www.polypolisgerani.sarcha.gr με την συμμετοχή του Δημάρχου Αθηναίων στο ρόλο του Δημάρχου της *Polypolis* (χρηματοδότηση 10.000 ευρώ από το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Νέα Γενιά σε δράση), ενώ έχει ήδη ξεκινήσει ο σχεδιασμός *Polypolis_Θεσσαλονίκη* με την υποστήριξη του δήμου Θεσσαλονίκης και έχει προχωρήσει η δημιουργία ομάδας εργασίας μετά από ανοικτή πρόσκληση <http://sarcha-architecture.blogspot.com/2011/10/open-call-for-design-of.html>, <http://www.sarcha-architecture.blogspot.com/2011/12/polypolisthessaloniki-1st-meeting.html>.

Συμπερασματικό σχόλιο

Η πιλοτική έρευνα και πρόταση της SARCHA για την ανάταξη της περιοχής Γεράνι, που συνοπτικά περιγράφεται σε αυτό το άρθρο, είναι ενδεικτική μιας μεταβολής η οποία ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη και αφορά την αλλαγή «μοντέλου» στον αστικό σχεδιασμό.

Μεταπολεμικά, η συγκρότηση της σχέση κράτους-πολεοδομίας βασίστηκε πάνω στη συστηματική προσπάθεια δημιουργίας μιας νέας κοινωνίας που για να υλοποιηθεί έπρεπε να σχεδιαστούν οι πόλεις που θα την υποδεχθούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα πολεοδομικού/ αρχιτεκτονικού σχεδιασμού αποτελεί η κοινωνική κατοικία. Ο νεοφιλελευθερισμός που σταδιακά επεκράτησε από την δεκαετία του '80, ενστερνίστηκε αντίθετα την πολιτική της ατομικής ταυτότητας (identity politics). Η πολεοδομία εγκαταλείφθηκε προς χάριν σημειακών επεμβάσεων (acupuncture interventions) στον αστικό ιστό, ο οποίος διανθίστηκε με εντυπωσιακά κτήρια που σπάνια όμως επέφεραν κάποια θετική μεταβολή στις ζωές των ανθρώπων στην γύρω περιοχή.

Σήμερα, αναδύεται μια νέα μορφή αστικού σχεδιασμού «εκ των κάτω», η οποία δεν πρέπει να συγχέεται με τα πειράματα «συμμετοχικού σχεδιασμού» της δεκαετίας του '60, αλλά αφορά αυτό που ο James Holston (2009) ονομάζει «insurgent citizenship». Οι μικρές αλλά πραγματικά πολύ-άριθμες και εξαιρετικά δραστήριες οργανώσεις έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες, αναλύουν, προτείνουν και με τις δράσεις τους διαμορφώνουν μια άλλη αντίληψη για τις αστικές παρεμβάσεις στις πόλεις στις οποίες δρουν. Καθώς είναι διασκορπισμένες σε διαφορετικές χώρες αλλά δικτυακά συνδεδεμένες, συχνά συναντούνται για να ανταλλάξουν τις εμπειρίες και να συντονίσουν τις δράσεις τους, με τις οποίες, αργά αλλά σταθερά, διαμορφώνουν τις πόλεις.¹⁹

¹⁹ Για παράδειγμα το πρόσφατο συμπόσιο και εργαστήριο CULBURB με θέμα *NGOs Shaping Cities* που οργανώθηκε από το Centre for Central European Architecture (CCEA) στην Πράγα, 22-23 Μαΐου 2012, <http://www.culburb.eu/news/shaping-cities-prague>.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Agamben G., 2009, *What is an apparatus*, Stanford, Stanford University Press.
- Agamben G., 2005, *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Αθήνα, Scripta.
- Critchley S., 2007, *Infinitely demanding: Ethics of commitment, politics of resistance*, London, New York, Verso.
- Hardt M., & Negri A., 2004, *Multitude: War and democracy in the age of empire*, New York, Penguin Books.
- Hardt M., & Negri, A., 2009, *Common wealth*, Cambridge, Massachusetts, The Belknap Press of Harvard University Press.
- Holston J., 2009, *Insurgent citizenship: Disjunctions of democracy and modernity in Brazil*, Princeton, Princeton University press.
- Θεοδώρου Μ., 2007, «Νεοφιλελεύθερη πόλη και ανισότητες», ΟΠΕΚ, http://www.opek.gr/opek/index.php?option=com_content&task=view&id=154&Itemid=57, τελευταία επίσκεψη στις 14/03/12.
- Καρύδης Β., 1996, *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα: Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα, Παπαζήσης.
- SARCHA, 2010, *CCR - ΠΚΠ Αθήνα Γεράνι 2010*, <http://www.sarcha.gr/Resources.aspx> , τελευταία επίσκεψη στις 14/03/12.
- SARCHA, 2011, «Polypolis manual», <http://www.sarcha.gr/Publications.aspx>, τελευταία επίσκεψη στις 14/03/12.
- Sassen S., 2011, «Beyond inequality: Expulsions», center on capitalism and society, Columbia University, <http://www.capitalism.columbia.edu>, 9th Annual Conference SASSEN Session 5 14/09/2011, τελευταία επίσκεψη στις 14/03/12.
- Stavrakakis Y., 1999, *Lacan and the political*, London, New York, Routledge.
- Viljoen A., Bohn K., and Howe J., 2005, *Continuous productive urban landscapes: Designing urban agriculture for sustainable cities*, Oxford, Architectural Press.
- Vyzoviti S., 2009, «Emerging immigrant clusters in downtown Athens 2002 – 2004» in J. Traganou, M. Mitrasinovic, (eds), *Travel, space, architecture*, London, Ashgate, pp. 320-335.